

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com

Web: www.uidergisi.com

Uluslararası İlişkiler Çalışmalarında “Merkez-Çevre”: Türkiye Nerede?

Pınar Bilgin

Yrd. Doç. Dr., Bilkent Üniversitesi, Uluslararası
İlişkiler Bölümü

Bu makaleye atıf için: Bilgin, Pınar, “Uluslararası İlişkiler Çalışmalarında “Merkez-Çevre”: Türkiye Nerede?”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 2, Sayı 6 (Yaz 2005), s. 3-14.

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*'de yayınlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği | Uluslararası İlişkiler Dergisi

Söğütözü Cad. No. 43, TOBB-ETÜ Binası, Oda No. 364, 06560 Söğütözü | ANKARA

Tel: (312) 2924108 | Faks: (312) 2924325 | Web: www.uidergisi.com | E- Posta: bilgi@uidergisi.com

Uluslararası İlişkiler Çalışmalarında “Merkez-Çevre”: Türkiye Nerede?

Pınar BİLGİN*

ÖZET

Bu makalede “standart” Uluslararası İlişkiler kavramı ve kuramlarının gelişmekte olan dünyayı açıklamakta yetersiz kaldığı kabulünden yola çıkılarak Türkiye’deki Uluslararası İlişkiler yazınının bu konuyla ilgili değerlendirmeleri tartışılacaktır. Bunu yaparken Uluslararası İlişkiler çalışmalarının dünyadaki yapısını merkez-çevre ilişkilerinin şekillendirdiği savı temel alınacak ve Türkiye’nin bu yapıdaki yeri belirlenmeye çalışılacaktır. Bu amaçla belirleyici bir gösterge olarak Türkiye’deki en eski ve uzun soluklu alan dergileri olan The Turkish Yearbook of International Relations ve Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi taranmıştır. Literatür taraması Türkiye’deki Uluslararası İlişkiler çalışmalarının “çevre”de yer aldığına işaret etmektedir. Makalede bu durum “güvenlik” yazını örneğine odaklanarak tespit edilmeye çalışılmakta ve Türk Uluslararası İlişkiler yazınının yaklaşımı tartışılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Uluslararası İlişkiler Kuramları, Gelişmekte Olan Dünya, Güvenlik, Güvenlik Çalışmaları, Merkez-Çevre İlişkileri.

“Center-periphery” Relations in the Study of International Relations: Where is Turkey?

ABSTRACT

“Standard” concepts and theories of International Relations have, over the years, proven “increasingly irrelevant” in accounting for the “realities” of the developing world. The article discusses how Turkey’s International Relations literature has responded to this issue by focusing on the example of the literature on “security”. It is argued that Turkey is located in the “periphery” of International Relations, which is characterised by a hierarchical structure whereby the “center” develops the concepts and theories to be adopted by the “periphery”. This argument is supported by a survey of the two oldest journals of International Relations in Turkey, namely, the Turkish Yearbook of International Relations and Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi.

Keywords: International Relations Theories, Developing World, Security, Security Studies, Center-Periphery Relations.

* Yrd. Doç. Dr., Bilkent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

Baghat Korany, 1986 yılında yayınlanan "Strategic Studies and the Third World: A Critical Evaluation" (Stratejik Çalışmalar ve Üçüncü Dünya: Eleştirel bir Değerlendirme) başlıklı makalesinde genelde Uluslararası İlişkiler¹ ve özelde Stratejik Çalışmalar yazını eleştirir ve şöyle der:

Şu anda üniversite ve yüksekokullarda okutulan, tanınmış enstitüler ve araştırma merkezlerinde uygulanan, ve klasik dergilerde ortaya koyulan [Uluslararası İlişkiler] paradigması Üçüncü Dünyanın bir türlü başını alamadığı tehditleri, anlaşmazlıkları ve şiddeti analiz etmek ve anlamaktan gittikçe daha da uzak kalmaktadır.²

Korany'nin başka bazı yazarlar tarafından da paylaşılan kaygısı, "standart" olarak kabul edilen birtakım kavramların (mesela devlet, güvenlik, egemenlik, güç/iktidar) ve bu kavramlar üzerine inşa edilen kuramların gelişmekte olan dünyanın uluslararası ilişkilerini açıklamakta yetersiz kalmalarıdır.³ Aynı konuda görüş belirten Caroline Thomas⁴ "Batı" kavramları ve gelişmekte olan dünyanın gerçekliği arasındaki ilişkiyi mutsuz bir evliliğe benzetir ve çözüm olarak boşanmalarını önerir.

"Standart" kabul edilen kavram ve kuramlar ile gelişmekte olan dünyanın tecrübeleri arasındaki mesafenin açılmasının iki temel endişe verici sonucundan bahsedilebilir. Birinci sonuç, gelişmekte olan dünyanın uluslararası ilişkilerini inceleyen yazına ilişkindir. "Standart" kavram ve kuramların anlamakta ve anlatmakta zorlandığı coğrafyaların uluslararası ilişkileri üzerine yazıp çizenler, gittikçe kuramsal çalışmalara yabancılaşmakta ve betimsel yöntemler kullanmaya

¹ Bu yazıda "Uluslararası İlişkiler" disipline, "uluslararası ilişkiler" bu disiplinin konusuna işaret etmekte kullanılacaktır.

² Baghat Korany, "Strategic Studies and the Third World: A Critical Evaluation", *International Social Science Journal*, Cilt 38, No 4, 1986, s. 548.

³ Örneğin bkz. M. Abdul-Monem Al Mashat, *National Security in the Third World*, Boulder, Westview Press, 1985; Mohammed Ayoob, "Regional Security and the Third World", Mohammed Ayoob (der.), *Regional Security in the Third World; Case Studies from Southeast Asia and the Middle East*, Londra, Croom Helm, 1986, s. 3-23; Mohammed Ayoob, *The Third World Security Predicament: State Making, Regional Conflict and the International System*, Boulder, CO, Lynne Rienner, 1995; Caroline Thomas, *In Search for Security: The Third World in International Security*, Londra, Wheatsheaf, 1987; Paikiasothy Saravanamuttu ve Caroline Thomas, *Conflict and Consensus in South / North Security*, Cambridge, Cambridge University Press, 1989; K. J. Holsti, "International Theory and War in the Third World", L. Brian Job (der.), *The Insecurity Dilemma: National Security of Third World States*, Boulder, CO, Lynne Rienner, 1992, s. 37-60; K. J. Holsti, *The State, War, and the State of War*, Cambridge, Cambridge University Press, 1996; Brian Job, "The Insecurity Dilemma: National, Regime and State Securities in the Third World", Brian Job (der.), *The Insecurity Dilemma: National Security of Third World States*, Boulder, CO, Lynne Rienner, 1992, s. 11-35.

⁴ Thomas, *In Search for Security*.

yönelmektedirler. Bu ise, gelişmekte olan dünyanın analizinde, kendi kuramsallığını reddeden, ancak, bilinç-dışı da olsa, egemen kavram ve kuramlar tarafından şekillendirilen analizlerin sayıca artmasına neden olmaktadır. Bu tip analizler kendi kuramsallıklarını reddettiklerinden vardıkları sonuçları "olgusal gerçeklik" olarak sunmakta ve bu şekilde kamuoyunun zaten genel geçer olarak gördüğünden sorgulamadan kabullendiği birtakım anlayışların pekişmesine katkıda bulunmaktadır. Farklı kuramlardan ilham alan tartışmaların sayıca sınırlı kaldığı, farklı açıklamaların geliştirilemediği bir ortamda, gelişmekte olan dünyayı "durağan" ve hatta "gerileyen" bir şekilde sunan yaklaşımların egemenliği sürekli kılınmaktadır. "Haydut" veya "başarısız" olarak nitelendirilen devletler üzerine yazılanlar bu duruma örnek gösterilebilir.⁵

Bu durumun ikinci sonucu "standart" kavram ve kuramların kendileri bakımındandır. Şöyle ki, gelişmekte olan dünyanın ağırlıklı olarak betimsel yaklaşımlarla çalışılması, kavram ve kuramların yetersiz kaldığı durumlarda "kabahatin" bu coğrafyaların "gelişmemişliğinde" bulunması, ve "standart" kavram ve kuramların bu "yetersizliklerinin" örtbas edilmesi sonucunu doğurmaktadır. "Farklı" örneklerin entegre edilmemesi yüzünden "standart" kabul edilen bu kavram ve kuramlar arzulan "evrensel" açıklayıcılığa erişememektedirler.⁶ Bunun da ötesinde, açıklayabildiklerini iddia ettikleri gelişmiş dünyayı da anlayıp anlatmaktan uzak kalmaktadırlar. "Devlet" kavram ve kuramları üzerine yapılan tartışmalara katkıda bulunan bir yazarın ifade ettiği gibi belki de "başarısız" olan bazı devletler değil bizim "devlet" anlayışımızdır.⁷ Bunun farkına varmak, başka örneklerden yola çıkan alternatif bakış açılarını değerlendirmeyi gerektirir.

Bu makalenin amacı, Korany'nin⁸ ortaya koyduğu ve başka yazarların da altını çizdiği,⁹ "standart" kavram ve kuramların gelişmekte olan dünyayı açıklamakta yetersiz kaldığı kabulünden yola çıkarak

⁵ Eleştirel bir değerlendirme için bkz. Pinar Bilgin ve Adam David Morton, "Historicising Representations of 'Failed States': Beyond the Cold War Annexation of the Social Sciences?", *Third World Quarterly*, Cilt 23, No 1, 2003, s. 55-80; Pinar Bilgin ve Adam David Morton, "From 'Rogue' to 'Failed' States? The Fallacy of Short-termism", *Politics*, Cilt 24, No 3, 2004, s. 169-180.

⁶ Bu eleştiriyi getirmek, "evrensel" açıklayıcılığa sahip kavram ve kuramların mutlaka geliştirilmesinin arzu edildiği ve/ya mümkün olduğu şeklinde anlaşılmalıdır.

⁷ Jennifer Milliken ve Keith Krause, "Special Issue: State Failure, Collapse and Reconstruction", *Development and Change*, Cilt 33, No 5, 2002, s. 753-1072.

⁸ Korany, "Strategic Studies and the Third World".

⁹ Stephanie Neuman, "International Relations Theory and the Third World: An Oxymoron?", Stephanie G. Neuman (der.), *International Relations Theory and the Third World*, Londra, Macmillan, 1998, s. 1-29; Arlene B. Tickner, "Hearing Latin American Voices in International Relations Studies", *International Studies Perspectives*, Cilt 4, No 4, 2003, s. 325-350.

Türkiye'nin Uluslararası İlişkiler alanında *nerede* olduğunu tartışmaktadır. Bunu yaparken Uluslararası İlişkiler çalışmalarının yapısını "merkez-çevre" ilişkilerinin şekillendirdiği savı temel alınacak ve Türkiye'nin bu yapıdaki yeri belirlenmeye çalışılacaktır.¹⁰

"Bir Amerikan Sosyal Bilimi" Olarak Uluslararası İlişkiler

Stanley Hoffmann 1977 yılında *Deedalus*'ta yayınlanmış ve ses getirmiş makalesinde, Uluslararası İlişkiler disiplininin "bir Amerikan Sosyal Bilimi" olarak geliştiğini yazar. Hoffmann'a göre bunun nedeni uluslararası ilişkilerin ilk defa Amerika'da "bilimsel" olarak çalışılmaya başlanmış ve bir "Sosyal Bilim" olarak bu ülkede gelişmiş olmasıdır. Pekçok yazarın üzerinde anlaştığı gibi dünyanın geri kalan kısmında Uluslararası İlişkiler'in gittikçe ilerlemesi ve özellikle Avrupa'da gelişen rakip ekollerin ön plana çıkmaya başlaması bu durumu aşmakta henüz yeterli olmamıştır.¹¹

Diğer taraftan, "bilim" ve "bilimsel" denildiğinde ne anlaşılması gerektiği üzerinde bir uzlaşma zemininin olmadığı günümüz Sosyal Bilimler ortamında Uluslararası İlişkiler'in Hoffmann'ın anladığı anlamda "bir Amerikan Sosyal Bilimi" olmayı sürdürdüğünü söylemek de kolay değildir. Uluslararası İlişkiler kuramlarının gerek epistemoloji, gerekse ontoloji ve metodoloji zeminlerinde farklı duruşlar edinmiş olmaları "bilimsellik" anlayışında da farklılaştıkları anlamına gelmektedir. 'Uluslararası İlişkiler nasıl "bilimsel" bir şekilde çalışılır?' sorusuna Realist, Marksist ve/veya Feminist kuramların verecekleri cevaplar çok farklı olacaktır.¹²

Kuramlar arasındaki tüm bu farklılıklara rağmen Uluslararası İlişkiler, daha derin bir anlamda "bir Amerikan Sosyal Bilimi" olmaya devam etmektedir. Bu durumun nedeni Uluslararası İlişkiler disiplini-

¹⁰ Uluslararası İlişkiler yazınının dünyadaki yerini anlamak açısından belirleyici bir gösterge olarak en eski ve uzun soluklu alan dergileri olan *The Turkish Yearbook of International Relations* ve *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* taranmış, yapılan saptamalar başka dergiler, derleme ve telif kitaplardan örneklerle desteklenmiştir.

¹¹ Ole Waever, "The Sociology of a Not So International Discipline: American and European Developments in International Relations", *International Organization*, Cilt 52, No 4, 1998, s. 687-727; Steve Smith, "The Discipline of International Relations: Still an American Social Science?", *British Journal of Politics and International Relations*, Cilt 2, No 3, Ekim 2000, s. 374-402; Robert M. A. Crawford ve Daryll S. L. Jarvis (der.), *International Relations—Still an American Social Science? Toward Diversity in International Thought?*, Albany, SUNY, 2001.

¹² Örneğin bkz. Kenneth. N. Waltz, *Theory of International Politics*, Random House, New York, 1979; R. W. Cox, "Social Forces, States and World Orders", *Millennium: Journal of International Studies*, Cilt 10, No 2, 1981, s. 126-158; J. Ann Tickner, "What is your research program? Some feminist answers to International Relations methodological questions", *International Studies Quarterly*, Cilt 49, No 1, 2005, s. 1-21.

nin halihazırdaki yapısında gizlidir. Burada “yapı”dan kasıt, disiplin içerisindeki hiyerarşik işbölümü ve bu işbölümünün şekillendirdiği uluslararası ilişkiler anlayışıdır.¹³ Halihazırda Uluslararası İlişkiler, Amerika’da (ve bir ölçüde Avrupa’da) şekillendirilen kuramların dünyanın geri kalan kısmında “test” edildiği bir yapıya sahiptir. Kuramların üreticileri köken olarak “Amerikalı” olmasalar dahi yaptıkları çalışmalar ile Amerika’nın “merkez”, dünyanın geri kalan kısmının da örnek sağlayan “çevre” rolünü üstlendikleri yapıyı (yeniden) üretmeye katkıda bulunmaktadır. Amerika-dışı bölgelerden gelen katkılar, yıllar boyunca artmış olsa da bunlar genelde “alan bilgisi” olarak Uluslararası İlişkiler disiplinine eklenmiş, hakim kavram ve kuramları sorgulamak veya şekillendirmekte kısıtlı bir rol oynamıştır. Bu genellemeye önemli bir istisna olarak Latin Amerika Çalışmaları’nın geliştirdiği *Dependencia* ekolü gösterilebilir.¹⁴ Diğer taraftan Ortadoğu Çalışmaları, kuramsal çalışma azlığı ve varolan çalışmaların yalnızca genel geçere uygunluğu çerçevesinde değerlendirilmesi bakımından bu genellemeye birebir uygunluk gösterir.¹⁵ Kavram ve kuram geliştirmeyi “merkez”in, örnek sağlamayı “çevre”nin üstlendiği bu hiyerarşik işbölümü, Uluslararası İlişkilerin “bir Amerikan Sosyal Bilimi” olarak kalmasına katkıda bulunmuştur. Ancak bu işbölümü içinde Uluslararası İlişkiler’in gelişmekte olan dünyayı açıklamadaki yetersizliği azalmamış, aksine büsbütün ortaya çıkmıştır. Çünkü “çevre”nin örnekleri çalışmalara dahil edildiğinde bakılan hep bu örneklerin merkezde ve merkez hakkında anlatılan “evrensel hikayelere”¹⁶ ne derece uygunluk gösterdiği olmuştur. Bununla bağlantılı olarak “merkez”in geliştirdiği kategorilerle anlaşılabilen olgular değerlendirmelerin dışında bırakılmıştır. Sonuçta, Thomas’ın mutsuz bir evliliğe benzettiği, “merkez” kavramları ve “çevre” gerçekliği ilişkisinde bir iyileşme kaydedilmemekle kalmamış, “standart” olarak kabul edilen kavram ve kuramlar da açıklayıcılıklarını geliştiremeden kalmışlardır.

¹³ Anna M. Agathangelou ve L. H. M. Ling, “Power, Borders, Security, Wealth: Lessons of Violence and Desire from September 11”, *International Studies Quarterly*, Cilt 48, No 3, 2004, s. 517-538.

¹⁴ Fernando Henrique Cardoso ve Enzo Faletto, *Dependency and Development in Latin America*, California, University of California Press, 1979.

¹⁵ Bkz. Lisa Anderson, “Politics in the Middle East: Opportunities and Limits in the Quest for Theory”, Mark Tessler, Jodi Nachtwey ve Anne Banda (der.), *Area Studies and Social Science: Strategies for Understanding Middle East Politics*, Bloomington, Indiana University Press, 1999, s. 1-10.

¹⁶ Timothy Mitchell, “Deterritorialization and the Crisis of Social Science”, Ali Mirsepassi, Amrita Basu ve Frederick Waeber (der.), *Localizing Knowledge in a Globalizing World: Recasting the Area Studies Debate*, Syracuse, Syracuse University Press, 2003, s. 148-170.

Türkiye Nerede?

Literatür taramaları göstermektedir ki, 1950'li yıllarda temelleri atılan ve hızla gelişen Türk Uluslararası İlişkiler yazını, yukarıda ortaya koyulan sorunlar ve bunların Türkiye'ye yansımaları konusunda fazlaca yorum yapmaktan kaçınmıştır. Ancak bu durum, "standart" kavram ve kuramların Türkiye örneğini tam olarak açıklayabildiği şeklinde anlaşılmalıdır. Örnek vermek gerekirse, ulusal güvenliğe yönelik tehditlerin ağırlıklı olarak ülke sınırları dışından kaynaklandığını ve askeri odaklı bir karakter benimsediğini varsayan "standart" güvenlik kavramı ve buna dayanan realist ittifak kuramları, diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye'nin de karşı karşıya kaldığı güvensizlikleri ve bu güvensizlikleri bertaraf etmek için benimsenen politikaları açıklamakta yetersiz kalmıştır. Türk Uluslararası İlişkiler yazınında bu konuyu başlı başına tartışma konusu yapan çalışmalar çok sınırlı sayıdadır. Örneğin, Prof. Dr. Metin Tamkoç, 1961 yılında yayınlanan "Turkey's Search for Defensive Alliances" (Türkiye'nin Savuma İttifakları Arayışı) başlıklı makalesine, "standart" güvenlik kavramını benimsediğini belirterek başlasa da Türkiye'nin güvensizliklerini tartışırken bunun dışına çıkar. Ancak yazar bu çelişki üzerine yorum yapmaz. Yazarın neden yorum yapmadığı konusunda iki ayrı fikir yürütülebilir: İlk olarak, bu dönemde "Batı" kavram ve kuramlarının açıklayıcılığının eleştirilmesi yaygınlaşmış değildir. İkinci olarak, Türkiye'nin kendini coğrafi olarak "Batı"ya yerleştirmek için yoğun çaba harcadığı bir dönemde "Batı" kavram ve kuramlarının Türkiye'ye uygunluk göstermediğinin açıkça tartışılmasının siyasi olarak çok da kabul edilebilir bir duruş olmayacağı tahmin edilebilir. Özellikle Soğuk Savaş yıllarının ilk yarısında bu konular gündeme çok nadir gelmiştir. Bu anlaşılabilir bir durumdur. Uluslararası İlişkiler disiplininin Türkiye'de yeni kurulduğu bu dönemde "standart" kavram ve kuramlar sorgulanmadan benimsenmiş, akademik çalışmalarda kullanılmış, öğrencilere okutulmuştur.¹⁷

1960'lı yılların ortalarından itibaren Türk dış politikasında Kıbrıs sorununun ön plana çıkması ve bununla bağlantılı olarak "Batı" ile ilişkilerin gerginleşmesini takiben Türkiye'de Uluslararası İlişkiler çalışmaları daha eleştirel bir tona bürünmüş, Batı'da geliştirilen güvenlik şablonları ve bunların uygulamalarının getirdikleri ve götürdükleri tartışılmaya başlanmıştır. Prof. Dr. Haluk Ülman'ın 1966 tarihli "Thoughts on Turkey's National Defence" (Türkiye'nin Milli

¹⁷ Türkkaya Ataöv, "Symposium on the Teaching of International Politics in Turkey", *Milletlerarası Münasebetler Türk Yılığ*, No 2, 1961, s. 188-196; Türkkaya Ataöv, "The Teaching of International Relations in Turkey", *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 22, No 4, 1967, s. 373-383; *Milletlerarası Politika Öğretim Symposiumu*, Ankara, Sevinç Matbaası, 1962.

Savunması Üzerine Düşünceler) başlıklı makalesi bu konuda uygun bir örnek olarak ele anılabilir. Bahis konusu makalesinde yazar, Türkiye'nin ve müttefiklerinin ulusal çıkarları arasındaki farklılıklara dikkat çeker ve Türkiye'nin askeri yükümlülüklerinin, ekonomisinin durumunu da göz önünde bulundurularak, yeniden değerlendirilmesini önerir. Ancak bunu yaparken kavram olarak "güvenliği" eleştiri konusu yapmaz. Aksine, yazarın tartışması "standart" güvenlik kavramı temelinde tanımlanan "ulusal güvenlik çıkarlarının" daha iyi nasıl korunabileceği üzerinde yoğunlaşır. Ülman'da değilse de bu tip tartışmalarda başlıca veri Türkiye'nin az gelişmişliği değil "benzersiz" olduğu kabul edilen coğrafi konumu olmuştur.¹⁸ Türkiye'nin gelişmekte olan bir ülke olması itibarı ile "standart" kavram ve kuramlarca açıklanamayabileceği ihtimali üzerinde ise görece az durulmuştur.¹⁹ Öte yandan, Prof. Dr. Duygu Sezer'in Türkiye'nin güvenlik politikaları²⁰ ve Prof. Dr. Süha Bölükbaşı'nın Türk dış politikasında Kıbrıs sorunu²¹ üzerine olan çalışmaları, Türkiye'nin gelişmekte olan diğer ülkelerle benzerlikleri üzerine de yoğunlaşmaları itibarı ile, bahis konusu gelişmenin seksenli yıllarda ortaya çıkmaya başlayan başlıca istisnalarını teşkil ederler.

Bu değerlendirmeyi ortaya koyarken Türkiye'deki Uluslararası İlişkiler yazınına haksız yere eleştiri getirmemeye de özen göstermek gerekir. Çünkü, eleştirel yaklaşımın bir amacı gördüklerine işaret etmekse diğer bir amacı da bunları mümkün kılan tarihsel ve sosyal bağlamı incelemektir.²² Türkiye'nin Uluslararası İlişkiler yazını, aynı diğer başka ülkelerde olduğu gibi,²³ "Amerikan" kavram ve kuramları ile beraber onların hatalarını da ödünç almıştır. Bu "hatalar" ancak seksenli yıllardan itibaren Türkiye'de ve dünyada yüksek sesle dile getirilmeye başlanmıştır. Zaten Korany'nin girişte bahsedilen makalesi de 1986 yılına aittir.

¹⁸ Bkz. Mehmet Gönülöbol, "A Short Appraisal of the Foreign Policy of the Turkish Republic (1923-1973)", *Turkish Yearbook of International Relations*, No XIV, 1974, s. 1-19; Oral Sander, "Türk Dış Politikasında Sürekliliğin Nedenleri", *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt XXXVII, No 3-4, 1982, s. 105-124; Seyfi Taşhan, "Türkiye'nin Dış Ve Güvenlik Politikasına Bir Bakış", *Türkiye ve Müttefiklerinin Güvenliği*, Ankara, Dış Politika Enstitüsü, 1982, s. 7-18.

¹⁹ Örneğin bkz. *Türkiye ve Müttefiklerinin Güvenliği; Türkiye'nin Savunması*, Ankara, Dış Politika Enstitüsü, 1987.

²⁰ Duygu Sezer, "Turkey's Security Policies", *Adelphi Papers*, No 164, 1981.

²¹ Süha Bölükbaşı, *Superpowers and the Third World: Turkish-American Relations and Cyprus*, Lanham, MD, University Press of America, 1988.

²² R. W. Cox, "Social Forces, States and World Orders", *Millennium: Journal of International Studies*, Cilt 10, No 2, 1981 s. 126-158.

²³ Waever, "The Sociology of a Not So International Discipline".

Korany'nin gözlemlerinin Türkiye örneğine uygunluğunu çalışma konusu yapan bir yazar, Korany'nin Stratejik Çalışmalar yazınına yönelttiği eleştirilerin (mesela uluslararası ilişkilerin ekonomik, kültürel ve sosyal yönlerinin gözardı edilip askeri boyutunun ön plana çıkarılması) Türk Uluslararası İlişkiler ders kitapları için de geçerli olduğunu savunur.²⁴ Okutulan ders kitaplarının devlet-merkezli ve güvenlik ağırlıklı olmasını eleştiren yazar bunu, hem dış politikayı şekillendirenlerin hem de yorumlayan/açıklayanların "Batı-yanlısı" yönelimleri ile açıklar. Ancak bu eleştiriye getirirken yazarın yeterince üzerinde durmadığı husus sadece Türkiye'de değil dünyanın başka yerlerinde de o dönemde Uluslararası İlişkiler yazınının bu özellikleri göstermiş olmasıdır. Diğer taraftan, özellikle Soğuk Savaş döneminin ilk yarısında dünya gündeminde devlet-merkezli ve güvenlik ağırlıklı yaklaşımların dışına çıkmayı gerektirecek eğilimlerin varlığı ve bunların ne derece gelişmekte olan ülkelerin uluslararası ilişkilerine (ve Uluslararası İlişkilerine) yansıdığı da tartışma götürür. Bir hususun daha altını çizmekte fayda var: Türkiye'nin Soğuk Savaş yıllarındaki Uluslararası İlişkiler yazınına devlet-merkezli ve güvenlik ağırlıklı vurgusu nedeniyle eleştirmek, bugünün gözlükleri ile geçmişe bakmak anlamına gelir.

Bu makalenin amaçları bakımından asıl önemli olan "merkez"den kavram ve kuramların ödünç alınması değil bunların yetersizliklerinin görece az tartışma konusu yapılmış olmasıdır. Ancak bu durum Türkiye'de Uluslararası İlişkiler çalışanların 'Batı yanlısı' olması ile açıklanamaz. Türkiye'nin dünyada Uluslararası İlişkiler çalışmalarını şekillendiren merkez-çevre yapılanmasındaki yerine bakmak, bir açıklama geliştirmek için daha uygun bir başlangıç noktası olacaktır.

Literatür tarandığında Türkiye'deki Uluslararası İlişkiler çalışmalarının "çevrede" yer aldığı açıkça ortaya çıkmaktadır. Yine güvenlik alanından örnek vermek gerekirse Soğuk Savaş yıllarında Türkiye'nin güvenliği Batı güvenliğinin bir boyutu olarak çalışılmıştır. Bunun bir sonucu olarak diğer NATO üyesi ülkelerin de paylaştığı "sınırların dışından" kaynaklanan güvenlik sorunları araştırmalarda ön planda yer alırken "sınırların içinden" kaynaklanan başka bazı sorunlara görece az değinilmiştir. Halbuki Türkiye, gelişmekte olan bir ülke olması itibarıyla asıl ikinci grup sorundan muzdarip olagelmıştır. Ancak, Amerikan/Batı tecrübesine dayalı olarak geliştirilen "standart" güvenlik kavramı, ülke sınırları içindeki güvenlik sorunlarının

²⁴ Berdal Aral, "Türk Dış Politikası Söylemine Eleştirel Bir Yaklaşım: Türkiye-Avrupa Birliği Ortaklığı", Şaban H. Çalış, İhsan D. Dağı ve Ramazan Gözen (der.), *Türkiye'nin Dış Politika Gündemi: Kimlik, Demokrasi, Güvenlik*, Ankara, Liberte, 2001, s. 185-209.

çözümlemiş olduğu varsayımından hareketle güvenliği "dışarıya yönelik" olarak tanımlamıştır. Dışarıdan gelen tehdidin askeri olacağı varsayıldığından "standart" güvenlik kavramı aynı zamanda askeri-odaklıdır. Bu kavramın üçüncü bir özelliği de devlet-merkezli olmasıdır. Halbuki tarihi boyunca karşılaştığı güvenlik sorunları değerlendirildiğinde diğer gelişmekte olan ülkeler gibi Türkiye'nin de "sınırların içinden" kaynaklanan, askeri-odaklı olan ya da olmayan, bazen devlete ama çoğunlukla rejime yönelik pekçok tehditle baş etmek durumunda kalmış olduğu görülür. Bu durumda Türk Uluslararası İlişkiler yazınında "standart" kavram ve kuramların yetersizliğine işaret eden çalışmaların görece azlığı dikkat çekici bir hal almaktadır.

Sonuç

Küreselleşme süreci, "yeni" tehditler ile birlikte yeni fırsatları da beraberinde getirmektedir. Uluslararası İlişkiler disiplini de bu süreçten etkilenmeye ve Soğuk Savaş yıllarının mirası olan yapısını sorgulamaya başlamıştır.²⁵ Yine güvenlik çalışmalarından örnek vermek gerekirse, Soğuk Savaş ve özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında Amerikan ve Avrupa ekolleri arasındaki farklılıklar belirginleşmeye başlamıştır. Bunda, küreselleşme sürecini eleştiren gelişmekte olan coğrafyaların yazarlarından da etkilenen "eleştirel" ekolün payı büyük olmuştur.²⁶ Türkiye'de de bu yönde eğilimler görülmeye başlanmıştır. Bu dinamikler ne kadar güçlü etkilere sahip olurlarsa olsunlar, Uluslararası İlişkiler'i şekillendiren merkez-çevre yapılanmasının kısa vadede değişmesi beklenmemelidir. Ancak, orta ve uzun vadede olması muhtemel değişikliklere bizlerin de Türkiye'nin tecrübelerinden yola çıkan kavramsal ve kuramsal eleştiriler ile katkıda bulunmamız beklenir.

²⁵ Bkz. Steve Smith, "Singing Our World into Existence: International Relations Theory and September 11", *International Studies Quarterly*, Cilt 48, No 3, 2004, s. 499-515; Agathangelou ve Ling, "Power, Borders, Security, Wealth".

²⁶ Bir değerlendirme için bkz. Pınar Bilgin, *Regional Security in the Middle East: A Critical Perspective*, Londra, Routledge, 2005.

Kaynakça

Agathangelou, Anna M. ve Ling, L.H.M., "Power, Borders, Security, Wealth: Lessons of Violence and Desire from September 11", *International Studies Quarterly*, Cilt 48, No 3, 2004, s. 517-538.

Al Mashat, Abdul-Monem, M., *National Security in the Third World*, Boulder, Westview Press, 1985.

Anderson, Lisa, "Politics in the Middle East: Opportunities and Limits in the Quest for Theory", M. Tessler, J. Nachtway ve A. Banda (der.) *Area Studies and Social Science: Strategies for Understanding Middle East Politics*, Bloomington, Indiana University Press, 1999, s. 1-10

Aral, Berdal, "Türk Dış Politikası Söylemine Eleştirel Bir Yaklaşım: Türkiye-Avrupa Birliği Ortaklığı", Şaban H. Çalış, İhsan D. Dağı ve Ramazan Gözen (der.), *Türkiye'nin Dış Politika Gündemi: Kimlik, Demokrasi, Güvenlik*, Ankara, Liberte, 2001, s. 185-209.

Ataöv, Türkkaya, "Symposium on the Teaching of International Politics in Turkey", *Milletlerarası Münasebetler Türk Yıllığı*, No 2, 1961, s. 188-196.

—, "The Teaching of International Relations in Turkey", *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 22, No 4, 1967, s. 373-83.

Ayoob, Mohammed, "Regional Security and the Third World", Mohammed Ayoob (der.), *Regional Security in the Third World; Case Studies from Southeast Asia and the Middle East*, Londra, Croom Helm, 1986, s. 3-23.

—, *The Third World Security Predicament: State Making, Regional Conflict and the International System*, Boulder, CO, Lynne Rienner, 1995.

Azar, Edward E. ve Chung-in Moon, "Legitimacy, Integration and Policy Capacity: "Software" Side of Third World National Security", Edward E. Azar ve Chung-in Moon, (der.), *National Security in the Third World: The Management of Internal and External Threats*, Aldershot, Edward Elgar, 1988, s. 77-101.

Bilgin, Pınar, *Regional Security in the Middle East: A Critical Perspective*, Londra, Routledge, 2005.

Bilgin, Pınar ve Morton, Adam David, "Historicising Representations of 'Failed States': Beyond the Cold War Annexation of the Social Sciences?" *Third World Quarterly*, Cilt 23, No 1, 2003, s. 55-80.

—, "From 'Rogue' to 'Failed' States? The Fallacy of Short-termism", *Politics*, Cilt 24, No 3, 2004, s. 169-180.

Bölükbaşı, Süha, *Superpowers and the Third World: Turkish-American Relations and Cyprus*, Lanham, MD, University Press of America, 1988.

Cardoso, Fernando Henrique ve Faletto, Enzo, *Dependency and Development in Latin America*, California, University of California Press, 1979.

Cox, R. W., "Social Forces, States and World Orders", *Millennium: Journal of International Studies*, Cilt 10, No 2, 1981, s. 126-158.

Crawford, Robert M.A. ve Daryll S. L. Jarvis (der.), *International Relations-Still an American Social Science? Toward Diversity in International Thought?*, Albany, SUNY, 2001.

Türkiye ve Müttefiklerinin Güvenliği, Ankara, Dış Politika Enstitüsü, 1982.

Türkiye'nin Savunması, Ankara, Dış Politika Enstitüsü, 1987.

Gönlübol, Mehmet, "A Short Appraisal of the Foreign Policy of the Turkish Republic (1923-1973)", *Turkish Yearbook of International Relations*, No XIV, 1974, s. 1-19.

Hoffmann, Stanley, "An American Social Science: International Relations", *Daedalus* Cilt 106, No 3, 1977, s. 41-60.

Holsti, K. J., "International Theory and War in the Third World", L. Brian Job (der). *The Insecurity Dilemma: National Security of Third World States*, Boulder, CO, Lynne Rienner, 1992, s. 37-60.

—, *The State, War, and the State of War*, Cambridge, Cambridge University Press, 1996.

Job, Brian, "The Insecurity Dilemma: National, Regime and State Securities in the Third World", Brian Job (der.), *The Insecurity Dilemma: National Security of Third World States*, Boulder, CO, Lynne Rienner, 1992, s. 11-35.

Korany, Baghat, "Strategic Studies and the Third World: A Critical Evaluation", *International Social Science Journal*, Cilt 38, No 4, 1986, s. 547-562.

Milletlerarası Politika Öğretim Symposiumu, Ankara, Sevinç Matbaası, 1962.

Milliken, Jennifer & Keith Krause, "Special Issue: State Failure, Collapse and Reconstruction", *Development and Change*, Cilt 33, No 5, 2002, s. 753-1072.

Mitchell, Timothy, "Deterritorialization and the Crisis of Social Science", Ali Mirsepassi, Amrita Basu ve Frederick Waever, (der.), *Localizing Knowledge in a Globalizing World: Recasting the Area Studies Debate*, Syracuse, Syracuse University Press, 2003, s. 148-70.

Neuman, Stephanie G., "International Relations Theory and the Third World: An Oxymoron?", Stephanie G. Neuman (der.), *International Relations Theory and the Third World*, Londra, Macmillan, 1998, s. 1-29.

Sander, Oral, "Türk Dış Politikasında Sürekliliğin Nedenleri", *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt XXXVII, No 3-4, 1982, s. 105-124.

Saravanamuttu, Paikiasothy ve Thomas, Caroline, *Conflict and Consensus in South / North Security*, Cambridge, Cambridge University Press, 1989.

Sezer, Duygu, "Turkey's Security Policies", *Adelphi Papers*, No 164, 1981.

Smith, Steve, "The Discipline of International Relations: Still an American Social Science?" *British Journal of Politics and International Relations*, Cilt 2, No 3, Ekim 2000, s. 374-402.

—, "Singing Our World into Existence: International Relations Theory and September 11", *International Studies Quarterly*, Cilt 48, No 3, 2004, s. 499-515.

Tamkoç, Metin, "Turkey's Quest for Security Through Defensive Alliances", *Milletlerarası Münasebetler Türk Yılığ*, No 2, 1961, s. 1-39.

Taşhan, Seyfi, "Türkiye'nin Dış ve Güvenlik Politikasına Bir Bakış", *Türkiye ve Mütteliklerinin Güvenliği*, Ankara, Dış Politika Enstitüsü, 1982, s. 7-18.

Thomas, Caroline, *In Search for Security: The Third World in International Security*, Londra, Wheatsheaf, 1987.

—, "Conclusion: Southern Instability, Security and Western Concepts—On an Unhappy Marriage and the Need for a Divorce", Caroline Thomas ve Paikiasothy Saravanamuttu (der.), *The State and Instability in the South*, New York, St. Martin's Press, 1989, s. 174-191.

Tickner, Arlene B., "Hearing Latin American Voices in International Relations Studies", *International Studies Perspectives*, Cilt 4, No 4, 2003, s. 325-350.

Tickner, J. Ann, "What is your research program? Some feminist answers to International Relations methodological questions", *International Studies Quarterly*, Cilt 49, No 1, 2005, s. 1-21.

Ülman, Haluk, "Türk Ulusal Savunması Üzerine Düşünceler", *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 21, No 4, 1966, s. 197-226.

Waever, Ole, "The Sociology of a Not So International Discipline: American and European Developments in International Relations", *International Organization*, Cilt 52, No 4, 1998, s. 687-727.

Waltz, Kenneth N., *Theory of International Politics*, Random House, New York, 1979.